

Ғ. БЕГАЛИЕВ

ЖАҢА
АЛФАВИТ

ҚАЗАҚТЫҢ БІРІККЕН МЕМЛЕКЕТТІК
БАСПАСЫ · АЛМАТЫ · 1941

Ғ. БЕГАЛИЕВ

ЖАҢА АЛФАВИТ

*ЖАҢА АЛФАВИТ ПЕН ОРФО-
ГРАФИЯНЫ ӨЗ БЕТІМЕН ҮЙ-
РЕНУШІЛЕРГЕ АРНАЛҒАН
ОҚУ ҚҰРАЛЫ*

Қазақ ССР Оқу Халық
Комиссариаты
бекіткен

ҚАЗАҚТЫҢ БІРІККЕН МЕМЛЕКЕТТІК
БАСПАСЫ АЛМАТЫ — 1941

А а Т т С с Қ қ
(a) (t) (s) (q)

Р р Л л Б б Д д
(r) (l) (b) (d)

Ат. Ата. Тас. Тастақ.

Тал. Бал. Қалқан. Талқан. Қарсақ.

Ара. Қара. Сара. Дара. Бала^{Қа}_{Дара}

Асқар. Атқар. Арба. Атта.

Сақа. Қала. Сала. Дала.

Ата, бал ал. Сатан, сабаққа бар.
р. Сабаққа бар.

Далада қар бар. Қалада бал бар.

Сара сабаққа барар, Асқар ат қарар.

О о М м Ж ж Н н З з
(o) (m) (ç) (n) (z)

Ор. Тор. Жол. Жота. Но́та. Заман.
Маман.

Аман. Ажар. Амал. Азамат. Аманат.
Қазанат.

Омар. Сонар. Қамар. Томар. Самар.

Болат орақ. Қара жол. Тас жол. Ақ нан.
Ақ орамал.

Жолдас, сабақтан қалма. Азамат, жаза
баста.

Омар қат жазар. Ажар базар барар.

Азамат мал қарар.

Мал отарда. Жомарт сонда. Отарда қора
бар, тамақ мол, мал тоқ.

Ыы Пп

(ь) — (р)

Ыс. Ық. Ыдыс. Ымырт. Қыр. Жыр. Сыр.

Алыс. Арыс. Азық. Қызық. Қыран.
Жылан.

Қырық. Сырық. Балық. Салық. Қылқан.

Сабак оқыдым. Аралдан балық алдық. Олар малды қоралады. Сырым отын тасыды, Ыдырыс от жақты.

Ымырт жабылды, от жағылды. Жолдасымнан қат алдым.

Алматы — Қазағыстан астанасы.

Қансонар болды. Қыранды алып, алты адам қасқыр соққалы аттандық. Арлан қасқыр соқтық. Ымыртта қайтып оралдық.

Ү ү **Ш ш** **Ғ ғ**
(u) (c) (q)

Үн. Үл. Бұлақ. Бұтақ. Құлақ. Саға. Таға.
Жаға.

Маған. Саған. Шортан. Қорған. Қырман.
Нұрман. Тарлан.

Тас тұз. Ағаш қасық. Таза бұлақ. Тас
кұдық. Шағыл құм.

Жарысқа барлығымыз да қатысамыз.
Сабақтан қалмасқа тырысамыз. Жарысқа
қатысып, Отан қорғау жұмысын асыра
орындадық.

Ауылдан ымырт жабыла шықтық. Қа-
лаға бара жатырмыз. Екі арада тас жол
барды. Ол тасымал жолы болатын. Жол
тақта сықылды. Ағызып отырып қалаға
кұладдық.

Іі Ее Гг Кк Өө
(j) (e) (g) (k) (ө)

Ін. Із. Іс. Іні. Ізі. Ісі.

Ер. Ермек. Еркін. Елек. Емен.

Терезе. Береке. Бекет. Бетон.

Өн. Өс. Өркенде. Бөле. Бөдене.

Егіс. Тегіс. Тегін. Шегін.

Ел егінге ерте шықты. Есенкелді жылқыны жақсы бағады.

Ол өз міндетін жақсы атқарады. Өрістен мал келді.

Біз мал қамадық.

1. От басында құман,
Екі көзін жұмған. *(Жұмбақ).*
2. Бес ін, бес іннің аузы бір ін. *(Жұмбақ).*
3. Екі кісі қарауыл қарады,
Бір кісі шөпшек терді. *(Жұмбақ).*
4. Ерте тұрады, жар шақырады. *(Жұмбақ).*

Ии Йй Ыы

(i)

(i)

(h)

И. Иле. Имек. Ки. Ти. Би.
Кино. Пионер. Тираж. Кимешек.
Май. Сай. Тай. Айдын. Айқын.
Тұйық. Сұйық. Құйқа. Абай.
Қаһарман.

1. Айдалада ақ сандық,
Аузы-мұрны жоқ сандық. *(Жұмбақ).*

2. Ат басты,
Арқар мүйізді,
Бөрі кеуделі,
Бөкен санды. *(Жұмбақ).*

Алпыс бестен асқанда,
Жетпіске қадам басқанда,
Өмірі естіп білмеген,
Өмірде көзім көрмеген
Көрсетті Ленин қайратты.

(Жамбыл).

Уу

(Жуан, жіңішке и және шолақ — и)

У. Улы. Ушығу. Ту. Тула. Бару. Жазу.
Тұру.

Бұру. Келу. Кету. Кезу. Көру.

Бау. Тау. Сау. Жауап. Уақыт. Уәде.

—

Асау Терек долданып, буырқанып,
Тауды бұзып, жол салған тасты жарып.
Арыстанның жалындай бұйра толқын
Айдаһардай бүктетіліп, жүз толғанып.
Кавказдан шықты жайнап, қылып у-шу,
Түзу жерден жол кернеп ұлғайды су.
Қалың қайрат бойында, беті күліп,
Момынсыған пішінмен ағады қу.

(Абай).

Ана ауылдың бурасы,
Мына ауылдың бурасы.
Желкілдейді шудасы.

(Жұмбақ).

В в Ц ц Ч ч
(v) (ts) (tc)

Вагон. Вокзал. Совет. Совхоз. Автомобиль.

Цирк. Социализм. Центнер. Принцип. Цемент.

Антрацит. Цилиндр.

Чек. Чапаев. Счет. Чикаго. Чита.

Алматы вокзалы қала шетінде. Қала мен вокзал арасында бірінші, екінші трамвайлар жүріп тұрады. Бірінші станцияға қаладан автомобиль, автобустар барып тұрады. Автобустар цирк тұсында да тоқтайды.

„Цирк“, „социализм“, „центнер“, „принцип“, „цемент“, „антрацит“, „цилиндр“ сөздері аударылмай, сол түрде тілімізге енген. Бұлардағы „тс“ қосар дыбысы „ц“ арқылы жазылады. Сондай-ақ, „чек“, „счет“, „Чикаго“, „Чита“, „Чапаев“ деген сөздердегі „тш“ қосар дыбысы да „ч“ мен жазылады.

Яя Юю

(ia) — (iu)

Ялта. Ярославский. Аяқ. Таяқ. Қыяқ. Мыя.
Трансляция. Бояу.

Юпитер. Каюта. Революция. Бюро. Аю.
Қою. Тою.

Жою. Тояды. Жыяды. Қоюланды.
Аякөз. Аяпберген. Қыяқбай.

Мақалдар.

1. Егерде ісім өнсін десең, ретін тап.
2. Еңбек қылсаң ерінбей,
Тояды қарның тіленбей. (Абай).

Жаурағанды күлдірер,
Аяғы жоқты жүрдірер.
Өз еркінше жіберсең,
Дүниені бүлдірер. (Жұмбақ).

Ялтада Союз көлемінде маңызы бар демалыс орындары көп. Революциядан бұрын Ялта сыяқты демалыс орындарына еңбекшілердің қолы жетпеді.

Аяпбергенге қат жаза қояйыншы деп едім, сыя сауыттың беті ашық қалып, сыя қоюланып кетіпті. Су кұйып сұйылып алдым.

Ф ф

(f)

Х х

(x)

Щ щ

(ss)

Физика. Футбол. Фабрик. Хафиз Фзу-
ли. Фотография.

Химия. Халық. Техника. Хан. Чехов.

Ащы. Тұщы. Кеше. Щедрин. Щорс.

Община. Училище.

Пазыл мен Филипп фабрикте істей-
ді. Фабрик жанында жақсы футбол ала-
ны бар. Демалыста бұлар сонда басқа
футболшылармен футбол ойнайды.

Қазағыстанда химия өнерлі кәсібі де
өркендеп келеді. Ақтөбе жанында Бүкіл-
союздық маңызы бар химия комбинаты
салынып, іске кірісті.

Балқаштың суы ащы болатын. Өнер,
техниканың күшімен Балқаштың ащы
суын тұшытып ауыз суға пайдаланып
отырмыз. Ондай ащы суды хлор салған
филтрден өткізіп барып тұщыландырады.

Ээ

(е)

Ъъ

(жуандық белгі)

Ьь

(жіңішкелік белгі)

Энгельс. Съезд. Альбом. Эпитет. Этика.
Адъютант.

Асфальт. Эволюция. Объект. Семья.
Субъект.

Дуэт. Разъезд. Интервью.

—

„Мемлекет, семья және жеке меншік“ деген кітабы Энгельстің өлмейтін еңбектерінің бірі.

Эволюция оқуына негіз салған данышпан Дарвин деген ғалым.

Эпитет дегеніміз, бір сөзбен айтқанда, анықтауыш сөз. Мысалы: Сұлу Баян, Ер Тарғын, Батыр Қобланды дегендегі „Сұлу“, „Ер“, „Батыр“ сөздерін **эпитет** дейміз.

Мемлекеттің ішкі, сыртқы саясатын басқарып отырған адамдар кейде баспасөз уәкілдеріне халықаралық мәселелер жөнінде өздерінің көзқарасын білдіріп ақбар береді. Осыны **интервью** дейді.

— **И** + $\left\{ \begin{array}{l} 1) - e = ie \\ 2) - i = ii \\ 3) - y = iyu \end{array} \right.$

И

Ие

Иі

Ию

Ти

Тие

Тиіс

Тию

Ки

Бие

Киім

Кию

„Бұл киімнің иесі кім?“ — деп сұрады Киікбай.

Құла бие алдыңғы сауымында ісініп кетіп еді, ендігі сауымын жиілету тиіс болар.

© Kaz. SSR.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ОҚУ ІШІН

Каз. С. С. Р.

Киімді таза ұстап, күтіп кию керек.

Киік атып алып, терісін ишіге бердім
Тері и болды.

— Ай, шіркін, жақсылықты білмейтұғын!
Білсең сен, не бетің бар үй дейтұғын?!
Жоғары қарай қалсаң, білер едің,
Шыққанын жеміс қайдан сен жейтұғын!

(Крыловтан).

ЫЙ⁺ | 1) — у = ыю
 | 2) — а = ыя
 | 3) — ы = ыйы

ЫЙ—ОЙ	ЫЙ--У	ЫЙ—А	ЫЙ—Ы
Қый	Қыю	Қыяды	Қыйық
Сый	Сыю	Сыяды	Сыйым
Жый	Жыю	Жыяды	Жыйын
Тый	Тыю	Тыяды	Тыйылды
Қой	Қою	Қояды	Қойылды
Той	Тою	Тояды	Тойынды

Қоян бидайдың сабағын қыйзалапты.
 Әйелдер ою ойып, тон қыюлап жатыр
 екен.

Әлеумет мүлкін жоюшыларға тыйым
 салып қою керек.

Қоянбай жыйылыс сайын тыянақты
 әңгіме айтпай қалған емес.

Бір нәрсе қанаты бар ұшпас биік,
 Сонда да жүрмейді екен жерге тиіп.
 Арасын жер мен көктің өрт алсада,
 Кетпейді ешбір жері отқа күйіп.

(Жумбақ).

Рет саны	Баспа түрі	Жазба түрі	Әріп аттары	Латынша түрі	Рет саны	Баспа түрі	Жазба түрі	Әріп аттары	Латынша түрі
1	Аа	Аа	а	Аа	22	Хх	Хх	ха	Хх
2	Бб	Бб	бэ	Вв	23	Цц	Цц	це	-
3	Вв	Вв	вэ	Vv	24	Чч	Чч	че	-
4	Гг	Гг	гэ	Gg	25	Шш	Шш	ша	Сс
5	Дд	Дд	дэ	Dd	26	Щщ	Щщ	ща	=
6	Ее	Ее	е	Ее	27	Ъъ	ъ	жуандық белгі	
7	Жж	Жж	жэ	Сс	28	Ыы	Ыы	ы	ь
8	Зз	Зз	зэ	Zz	29	Ьь	ь	жіңішкелік белгі	
9	Ии	Ии	и	Ii	30	Ээ	Ээ	э	-
10	Йй	Йй	и	Ii	31	Юю	Юю	ю	-
11	Кк	Кк	ка	Kk	32	Яя	Яя	я	-
12	Лл	Лл	эл	Ll	33	Іі	Іі	і	Jj
13	Мм	Мм	эм	Mm	34	Кк	Кк	ка	Qq
14	Нн	Нн	эн	Nn	35	Цц	Цц	эң	Nn
15	Оо	Оо	о	Oo	36	Ғғ	Ғғ	ға	Qq
16	Пп	Пп	пэ	Pp	37	Үү	Үү	ү	Уу
17	Рр	Рр	эр	Rr	38	Ұұ	Ұұ	ұ	Ûû
18	Сс	Сс	эс	Ss	39	Өө	Өө	ө	Өө
19	Тт	Тт	тэ	Tt	40	Әә	Әә	ә	Әә
20	Уу	Уу	у	Uu	41	Һһ	Һһ	һе	Нһ
21	Фф	Фф	эф	Ff					

Павлодар қаласының
облыстық білім бөлімі

ЖАҢА АЛФАВИТТІҢ ӘРІПТЕРІ ЖӘНЕ ОРФОГРАФИЯ ТУРАЛЫ КЕЙБІР ТҮСІНІКТЕР.

1. Жаңа алфавитімізде 41 әріп бар. Бұлардың 32-сі орыс алфавитіндегі әріптер де, 9-ы казактың ерекше дыбыстарының әріптері: і, қ, н, ғ, ү, ұ, ө, ә, һ.

2. Алфавитіміздің тәртібі: орыс алфавитіндегі әріптердің өз тәртібі сақталып, казак тілінің ерекше дыбыстарының әріптері мына тәртіппен келеді: і, қ, н, ғ, ү, ұ, ө, ә, һ.

3. Алфавиттегі әріптер төмендегіше жіктеледі:

а) дауысты дыбыс әріптері: а, е, и, о, у, ы, э, я, ю, і, ү, ұ, ө, ә:

бала, ер, терезе, Европа, ине, Украина, кино, отан, колхоз, ура, булану, келу, уәде, уақыт, тау, иық, ауыл, Энгельс, эпос, кою, аю, каюта, бюро, интервью, кыяк, сыя, жыяды, іңір, иір, кірпі, үлкен, үміт, ұран, кұлын, өр, көрік, эн, сэн, сірә;

б) жарты дауысты дыбыс әрпі — й;

ай, ойық, түйе, шейін, М. Горький;

в) дауыссыз дыбыс әріптері: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, қ, ң, ғ, һ:

вагон, автомобиль, цирк, центнер, Чапаев, чек, фабрик, химия, Хафиз, халық, ащы, тұщы, қаһарман;

г) жуандық, жіңішке белгілер: ь, ь:

съезд, асфальт, роль, Ульянов т. б.

4. „и“ әрпі әрдайым жіңішке дауысты дыбыс орнына жүреді және бірінші буында да, кейінгі буында да жазыла береді.

ки, кино, сирек, и (ағашты и), ине, инелік.

„и“ дыбысының жуаны қазақтың байырғы сөздерінде „ый“ түрінде жазады:

тыйын, сыйын, сыйыр, қыйқым, жыйынтық.

Бірақ, „ый“ қосары сөз басында жазамайды. Мысалы: иық („ыйық“ емес), Иманқұл („Ыманқұл“ емес).

5. „и“ дыбысына біткен етістікке тұйық райдың жұрнағы „у“ болып жазабайды, „ю“ болып жазады:

ки — кию, ти — тию.

Осы етістікке „і“, „е“ дыбыстарынан басталған қосымшалар сол күйінде қосылады:

ки — киеді, киім;

ти — тиеді, тиіс. Ал, бие, кие, шие, шиеленісті, жиек, тиек... деген түбір сөздер де осылай жазады.

6. „я“ туралы. Бұл дыбыс „й“ мен „а“ дан құралған қосар дыбыстың әрпі. „Я“ әрпі мынадай реттерде жазады:

а) сөз басында:

„Я жиенің, я нағашың...“, Январь, Ялта, Ярославский т. б.;

б) дауысты дыбыстан соң:

аяқ, таяқ, қыяқ, химия, тояды, жыяды, Мұхамедияр, Әлия, Дүрия, қыяр, сыяқты, зыян, тыянақ;

в) дауыссыз дыбыстан соң (шет сөздерде):

трансляция, калькуляция;

г) жуандық, жіңішкелік белгілерден кейін:

Ульянов, семья, Третьяков галереясы.

д) түбір мен жұрнақ тоғысқан жерде:

қый — қыяды, той — тояды, жый — жыяды, қой — қояды, сый — сыяды; „мыя, қыяқ, сыя“ лар да солай.

7. „ю“ туралы. Бұл да „й“, мен „у“ дан құралған қосар дыбыстың әрпі. „Ю“ әрпі мынадай жерлерде жазады:

а) сөз басында:

Юпитер, Юлия, ювелир, юбилей;

б) дауысты дыбыстан соң:

аю, қою, қаю, каюта т. б.

- в) дауыссыз дыбыстан соң (шеттен келген сөздерде):
 бюро, революция, трюмо;
 г) жуандық, жіңішкелік белгілерден кейін:
 адъютант, интервью;
 д) түбір мен жұрнақ тоғысқан жерде:
 кый — кью, тый — тью, жый — жыю, ки — кию,
 той — тою.

Жаттығу. Текстін көшіріп жазындар, үш нүкте орнына тиісті әріптерді қойындар.

Хат таныдық.

Көңіл кой...п оқыса, ок... кы...н емес екен. Біз аз к...ннің ...шінде әліппен... б...тірдік. Оқы...тын, жазат...н болдық. Б...л табысымызға оқыт...шымыз қ...анды, өзіміз де к...андық. Аз күнде хат тан... — үлкен таб...с. Мұнан былай оқ...дан қол ...збейміз.

8. „у“ әрпі барлық буындарда жазылады:
 су, бу, ту, тула, бару, айту, тарту.

„у“ дыбысы жіңішке буын соңынан жіңішкеріп, жуан буын соңынан жуандап айтылады:

„кел-келу, көр-көру, бер-беру“ — деген сөздерде „у“ дыбысы жіңішке айтылады да, „бару, айту, алу“ — дегендерде жуан айтылады.

„у“ дыбысы дауыстылардан бұрын я соң жарты дауыстыға айналады:

тау, бау, жауап, уақыт, уәде т. б.

Қорыту: „у“ дыбысы жіңішке естілген жерде де, жуан естілген жерде де, ескіше „v“ сыяқты, шолақ „у“ боп естілген жерде де — бірақ түрімен (у) жазылады

9. „е“ әрпі орыс тілінен ауысқан сөздерде „йо“ (ескіше „ө“) болып естілсе де, жалғыз „е“ түрінде жазылады:

„Самолёт“ болып айтылады, бірақ „самолет“ болып жазылады;

„слот“ болып айтылады, бірақ „слет“ болып жазылады.

10. „э“ әрпі орыс тілі арқылы келген интернационалдык сөздерде ғана жазылады:

Энгельс, эволюция, эпос, эпитет, эра.

„Е“ мен „э“ әріптері туралы ережені қорытып айтқанда мынадай болады: „е“ әрпі барлық буындарда жазылады; „э“ әрпі орыс тілі арқылы келген интернационалдык сөздерде ғана жазылады.

Мұны бұлай ұғу керек: „е“ әрпі орыс тілінен келген сөздерде де, қазақтың байырғы сөздерінде де — барлық буында жазыла береді. Мысалы:

Европа, Енисей, Лена, термин, телескоп, телефон, телеграмма; терезе, еңбек, ер, кесек, жер, ерін.

„Э“ әрпі қазақтың байырғы сөздерінде жазылмайды, тек орыс тілі арқылы келген интернационалдык санаулы сөздерде ғана жазылады. Мысалы:

Энгельс, эволюция, эпос, эшалон, эпитет, электр, этнография, этажерка, экран, Эстония, экономика, экзамен.

11. „Ұ“, „ү“ әріптері қазақтың байырғы сөздерінің басқы буынында жазылады:

кұлын, жұлын, мұрын, ұран, тұман, тұтас, тұрақты, тұрпат, тұқым, үлкен, күл, күрек, түйме, түс, түрлі, түнгі, сүнгі, күн, күзен, бүрме, бүтін, бүркеншік.

„Ұ“ мен „ү“ әріптерінің түрі бір-біріне жақын, ұқсас болғанмен, мағналарында үлкен айырмашылық бар. Мысалы:

бүр—бұр, түр—тұр, түс—тұс, түн—түн, бүрме—бұрма — сөздерін салыстырып көріңдер.

12. „й“ әрпі қазақтың байырғы сөздерінде „и“ дыбысынан басқа дауысты дыбыстың алдынан да, соңынан да жарты дауысты дыбыс орнына қолданылады:

ай, той ойық, түйық, түйе, кейін, шейін, жайды, айтты, оймақ, ойынды, қойын, тойын, мойын, мойыл, тыйыл. Бірақ: киінді, тимеді, жиек, тиек, тиіс, пір сыяқты сөздердегі „и“ дыбысынан кейін „й“ әрпі жазылмайды.

Шеттен келген сөздерде „и“ дыбысынан кейін „й“ әрпі жазыла береді:

магний, калий, М. Горький, В. Маяковский.

13. Қазақ тілінде аяғы „йы“ — „йі“ дыбыстарымен айтылатын сөздер көп. Бұлардың ішінде „байы“, „ұйы“, „кейі“ сыяқты саны өте аз етістік (заттың ісін білдіретін) сөздер бар да, „үй — үйі“, „май — майы“, „кый — кыйы“, „тай — тайы“ сыяқты тәуелдеулі сөздер бар. Бұлардың алдыңғысына да, соңғысына да йы, йі жазылады.

Бұларға қосымша жалғанса да дыбыстары жойылмайды: үйі + не, үйі + міз + дің, майы + ның, майы + нда, майы + мыз + ды — болады.

Осы „йы“ — „йі“ дыбыстарына біткен етістіктерге „й“ жұрнағын жалғап, ауыспалы осы шакпен айтсақ, йы + й дыбыстары қысқарып жалғыз „и“ арқылы жазылады. Байы + й + ды емес, „баиды“ болады.

Сол сыяқты — ұйы — ұиды, кейі — „кеиді“ болып жазылады.

Мұндай етістіктерге тұйық райдың „у“ жұрнағы жалғанса, „йы“ — „йі“ дыбыстары қысқарып, тек „ю“ арқылы жазылады:

байы + у = баю

ұйы + у = ұю

кейі + у = кею

йі + у = ию

„Иі“ (бие иісін...) етістігіне „й“ жұрнағы жалғанса, „ииді“ түрінде жазылады.

14. „в“, „ц“, „ч“ әріптері орыс тілі арқылы келген сөздерде жазылады, сонымен қабат, „в“ әрпі фамилия соңында жазыла береді; „ф“, „х“ әріптері орыс тілі арқылы келген сөздерде де, шығыс тілі арқылы келген сөздерде де жазылады. Мысалы:

революция, вагон, автомобиль, совет, социализм, центнер, цирк, принцип, Чапаев, чек, счет, Чита, химия, халық, хэл, хирургия, фельетон, физика, Хафиз, Фзули, ферма, фонетика, форма.

15. „Ә“ әрпі аякқы буында ғана жазылмайды.

Мысалы:

ән, әл, әрі, сән, тән, тәртіп, бәрі, мәлім, мәнісі, тәжірибе, тәтті, дәмді, зәрлі, әділ, әмір, әсемпаз, әрбір, әзіл т. б.

Тек „сірә“, „ірә“ сөздерінде ғана соңғы буында „ә“ жазыла береді.

Бұл ереже бойынша: күман („күмән“ емес), Күланда („Күләнда“ емес), күна („күнә“ емес), Мүлайым („Мүләйім“ емес) болып жазылады.

16. „ы“ әрпі орыс тілі арқылы келген сөздерде „ый“ болып айтылады да, қазақтың байырғы сөздерінде бұрынғы „ь“ орнына қолданылады. Мысалы:

былтыр, халық, орын, ауыл, ауыз, сыз, жыра, тырна, қымыз, ғылым, мысық, мырыш, нығыз, ыдыс, ырым, ызын, ыдырау, мықын, Крылов, брынза т. б.

17. „щ“ әрпі орыс тілі арқылы келген шет сөздерде де, екі „шш“ естілетін қазақтың байырғы негізгі түбір сөздерінде де жазылады. Мысалы:

община, училище, ащы, тұщы, кеще, Мещанинов, Щорс.

Түбір мен қосымша тоғысқан жерде „з“, „с“ пен „ш“ қосылғанда „щ“ жазылмайды, түбірі сақталып жазылады. Мысалы:

тұз	+	шы	(„тұщы“ емес),
ас	+	шы	(„ащы“ емес),
бас	+	шы	(„бащы“ емес),
жұмыс	+	шы	(„жұмыщы“ емес),
із	+	ші	(„іщі“ емес).

18. „ъ“, „ь“ белгілердің қолданылуы. „ъ“, „ь“ белгілер орыс тілі арқылы келген сөздерде ғана жазылады.

а) „ъ“ (жуандық белгі) бір дыбысты екінші дыбыстан бөлу үшін қолданылады. Мысалы:

съезд, разъезд, объект, субъект.

Егер „зд“ дыбыстарына біткен сөзге қосымша

жалғанса, соңғы „д“ дыбысы түсіп калып: съез + ге, съез + ден түрінде жазылады.

б) „ь“ (жіңішкелік белгі):

I. Алдыңғы дауыссыз дыбыстың жіңішке екендігін білдіріп тұрады: асфальт, альбом, Харьков, пальто.

II. Бір дыбысты екінші дыбыстан бөлу үшін қолданылады:

семья, интервью, барьер, Илья.

Ескерту. „ь“ (жіңішкелік белгіге) біткен сөзге дауысты дыбыстан басталған қосымша жалғанса, „ь“ түсіп қалады: роль — рол + і, рол + інде, контрол + інің.

Басқа тілден енген сөздер орфографиясы.

Бұрынғы орфографиямыздағы бір үлкен кемшілік басқа тілден енген сөздердің жазылуы тыянақты принципке салынбаған болатын. Жаңа орфографиямызда бұл мәселе тыянақты дұрыс системаға қойылды. Басқа тілден енген сөздердің жазылу принциптері жаңа орфографиямызда 4 ережемен берілген.

1. „Орыс тілі арқылы келген интернационалдық сөздердің түбірі орысша күйінде жазылады“. Мысалы:

совет, революция, коллегия, трактор, фильм, социализм, ленинизм, помещик, хирургия, альбом, эпос, аэроплан, кино, пионер, металл, план, большевик, коммунист, стандарт, ассортимент, барщина.

Бұл ережеге қарағанда орыс тілі арқылы қазақ тіліне енген сөздер орысша қалай жазылатын болса, қазақша да солай жазылады. Бірақ, осы ережеде екі нәрсені ескеру керек. Бірі — „орысша күйінде жазылады“ дегенде сөздің түбірі ғана сақталып жазылады — деп ұғу керек. Мысалы, „трактор“ деген сөз бірде осы күйде кездессе, енді бірде „трактор — шы“,